

ється специфікою розподілу життєвих диспозицій: в досліджуваних низький рівень впевненості у собі, вони відчувають на достатньо високому рівні приналежність до батьківської родини, а пошукова активність взагалі вкрай низька за всіма сферами життєдіяльності. Наявні також порушення часової перспективи та "зв'язності" життя, неприйняття власного тіла. Корекційна програ-

ма, спрямована на відновлення часової перспективи, сприяє поліпшенню життєвої устійності хворих.

1. Бадмаев С. А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников / С. А. Бадмаев. – М.: Магистр, 1999. – 96 с. 2. Битенский В. С. Наркомания у подростков / В. С. Битенский, Б. Г. Херсонский, Х. В. Дворяк, В. А. Глушков. – К.: Здоров'я, 1989. – 216 с. 3. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки / Н. Ю. Максимова. – К.: Київський університет, 2002. – 308 с.

Надійшла до редколегії

I. Моїсеєва, аспірант

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ

У статті визначенні кризові аспекти соціального становлення у підлітковому віці, розкрито провідне значення референтної групи для підростаючого покоління, обґрунтовано психосоціальні передумови формування моральної стійкості у підлітків.

The article defined crises aspects of social formation in teen age, exposed main meaning of referent group for growing generation, grounded psychological and social preconditions of forming of moral firmness among teenagers.

Характеризуючи реалії становлення української державності, необхідно констатувати, що нація переживає надзвичайно складний етап переходу до демократичної моделі функціонування країни, а також пошуку власного місця у жорстко глобалізованому, конкурентному, високотехнологічному та інноваційному світі. У непростий час становлення нової інформаційної ери, українському суспільству для того, щоб залишатись самостійною, самобутньою, висококультурною, здатною до інновацій, конкурентоздатною та впевненою у собі нацією необхідно звернути свою увагу на якісне підвищення ефективності формування у підлітків моральної свідомості та стійкості до асоціальних, деструктивних факторів.

Варто відзначити, що особливості виникнення та розвитку психічних процесів у дітей підліткового віку завжди були у площині уваги численних науковців. Теоретико-методологічні засади психічного розвитку підлітків знайшли своє висвітлення у роботах С. Холла, К. Конрада (біогенетичний підхід), Е. Шпранге (персоналогічна концепція), К. Левіна (гельштат-психологічна школа), Ж. Піаже (когнітивна концепція), Е. Еріксона (концепція неофрейдизму), Л. Виготського (соціально-натуралістична школа), О. Леонтєва, Д. Ельконіна (діяльнісний підхід) та ін. Проблематика розвитку моральної сфери підлітків знаходилась у площині уваги І. Беха, І. Булах, І. Кона, М. Савчина, Е. Помиткіна, К. Чорної та ін [1; 2 3; 11]. Але, незважаючи на численні та різновекторні дослідження ролі та місця підліткового віку в онтогенезі людини, питання уточнення психосоціальних передумов формування у підлітків моральної стійкості до асоціальних факторів досліджені у психологічній науці недостатньо.

З огляду на зазначене, метою статті є уточнення психосоціальних передумов формування у підлітків моральної стійкості.

Загальновідомо, що підлітковий, зламний вік – це один з найскладніших і найважливіших етапів життя людини, який здійснює вирішальний вплив на становлення особистості громадянина та успішність його включення у соціальні відносини.

Характеризуючи особливості зламного віку у особистісному зростанні людини, варто більш детально зупинитися на проблемних, кризових аспектах соціального становлення підлітків, з якими найчастіше зустрічаються батьки, освітяни, колектив та соціум [2; 10]:

1. Надзвичайно швидкий темп змін у психофізичному стані підлітків. Невідповідність прискороженого фізичного та статевого розвитку динаміці формування соціальної зрілості (обмеженість виконання суспільних функцій та, як правило, повна матеріальна залежність від батьків)

створює великі психологічні та міжособистісні проблеми. Функціональна нестійкість фізіологічних функцій, гетеросинхронність у розвитку різних психічних якостей (прискорений розвиток інтелектуальних можливостей з відставанням у формуванні вищих соціальних цінностей, морально-духовної сфери) може проявитись в алогічності та девіантності вчинку. Намагаючись усвідомити значні психосоматичні та фізіологічні зміни у власному організмі, підліток не може себе впізнати. Деякі з них, особливо схильні до самоаналізу, не можуть відразу прийняти себе у нові якості, соромляться свого нового вигляду.

2. Накопичення до пубертатного періоду дефектів виховання, які помітно не проявлялись на попередніх етапах онтогенезу в наслідок недостатньої самостійності дитини та відносно незначної сфери її діяльності та спілкування. Соціально та особистісно корисна діяльність дитини у переважній більшості має зовнішню природу мотивації (система вимог, правил та норм з боку дорослих), а підліток вже набагато більше повинен діяти виходячи з внутрішніх переконань, мотивів, системи морально-духовних цінностей. Саме тому поведінку підлітка оцінюють набагато вимогливіше, ніж діяльність дитини. Дефекти виховання можуть проявлятися у розвитку емоційної сфери (слабкість механізмів волі, зверненість почуттів, бідність емоційного життя); безвідповідальності (небажання підлітка передбачити або враховувати наслідки своїх вчинків); невпевненості (недостатність уваги, підтримки, схвалення з боку оточуючих призводить до формування у дитини таких якостей особистості, як невпевненість та тривожність, відсутність почуття безпеки, захищеності).

3. Психологічні зміни, які відбуваються в ході статевого дозрівання. Саме з цього періоду статеві приналежність вирішальним чином детермінує і життєві плани, і вибір професії, і можливий родинний стан у майбутньому. У системі самоствердження якості, що пов'язані зі статевою приналежністю, у тому числі і зовнішні фізичні особливості, починають грати все більш значущу роль. Зростаюча взаємна зацікавленість чоловічої та жіночої статей призводить до виникнення нових особливостей у їх взаємовідносинах, які також можуть викликати відчуття впевненості або непевності у собі. У присутності своїх однолітків іншої статі, підлітки особливо чутливі до безтактних, принижуючих їх особистість зауважень з боку оточуючих, дорослих.

4. Поступове усвідомлення підлітками різниці у їх положенні в родині. Практика показує, що одним підліткам у родині надається більше самостійності, батьки їм довіряють, інших надзвичайно прискіпливо опікають, детально регламентують будь-яку, навіть елементарну

та примітивну, їхню діяльність. У наслідок формування у класі суспільної думки, відносно незалежної від поглядів дорослих, підлітки починають усвідомлювати переваги і недоліки свого положення у родині. Завдяки спілкуванню підлітків одна родина починає впливати на іншу родину, на взаємовідносини у ній.

5. Актуалізація проблеми самостійності, незалежності підлітка від дорослого. Переважна більшість психологів вважають, що у підлітковому віці виникає характерне для дитини психічне новоутворення – почуття дорослості, тоді як дорослі доволі часто не вважають підлітків достатньо дорослими. Саме це, на думку фахівців, і призводить до конфліктів між тінейджерами та дорослими. Природа даного конфлікту полягає не у тому, що підлітка не вважають дорослим, а у тому, що обмежують його у діяльності. Це конфлікт між особистістю здатною і такою, що прагне до все більш широкій самостійності у діяльності, і тими хто її в цій діяльності обмежує. Дуже часто під час конфліктів дорослі зловживають своїм положенням, статусом та авторитетом, що негативно позначається на їх взаємовідносинах та процесі виховання. Разом з тим, завищена самооцінка підлітка, що іноді має захисну природу, прагнення його до самостійності доволі часто призводять до виражених проявів реакції емансипації.

У контексті дослідження варто відзначити, що однією з характерних особливостей підліткового віку є якісний стрибок у моральному розвитку особистості дитини – формування моральної свідомості, уявлень, понять, переконань, системи оціночних суджень, на основі яких підліток починає вибудовувати власну, автономну лінію поведінки. Якщо, будучи молодшим школярем, його поведінка визначалась зовнішніми локусом контролю та мотивацією, волею дорослих або власними випадковими, імпульсивними детермінантами, то тепер на авансцену виходять особисті принципи поведінки, погляди та переконання [2; 12].

Розкриваючи природу сенситивності розвитку моральної сфери особистості у періоді дорослішання, І. Булах звертає увагу на те, що вже у середньому та старшому підлітковому віці егоцентризм починає поступово поступати місцем децентрації, що знаходить свій прояв у формуванні наступних специфічних здібностей:

- перегляд ціннісних уявлень підлітками і все більша їх деперсоналізація, тобто відрив від референтних особистостей. Все більшої значущості набувають ціннісні уявлення самі по собі. У зв'язку з цим підсилюється "соціальне дозрівання" власного "Я";

- зростаюче визначення абстрактних цінностей відбувається без відкидання ідеального зразка, який уособлює моральні принципи. Підсилюється груповий конформізм по відношенню до визнаних цінностей, але він не веде до різкої зміни ціннісних уявлень, сприйнятих у сім'ї;

- застосування у ставленні до самого себе тих критеріїв оцінки, що і до інших;

- використання загальних принципів співіснування як основи моральної поведінки та оцінка відповідно до них як самого себе, так й інших;

- здатність враховувати потреби та інтереси оточуючих такою ж мірою, як і свої власні [1].

У концепції Д. Ельконіна неодноразово звертається увага на те, що для періоду дорослішання характерний пріоритет дитячої спільноти над дорослою. Саме у групі однолітків створюється нова соціальна ситуація розвитку особистості, у якій підліток засвоює досконалі моральні норми, на основі яких будуються соціальні взаємодії. Сучасні психологи переконані, що підлітку для успішного становлення власної особистості необхідно мати

референтну групу, цінності якої він поділяє, норми поведінки визнає як справедливі, повагу та авторитет якої вважає за честь заслужити.

У своїх працях І. Кон неодноразово підкреслював, що потреба у спілкуванні з однолітками, яких не можуть замінити батьки, виникає у дітей дуже рано і з віком лише посилюється. Учений поділяє думку, що поведінка підлітка за своєю суттю є колективно-груповою. Природа даного феномену полягає у тому, що:

- спілкування з однолітками надзвичайно важливий канал інформації, з якого підлітки отримують знання про деякі цікаві процеси, речі, факти, події, обговорення яких дорослі, як правило, уникають;

- групова гра та інші види спільної діяльності виробляють у підлітків необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорюватись колективній дисципліні і у той самий час відстоювати свої права, взаємоузгоджувати особисті інтереси та суспільні;

- усвідомлення групової приналежності, солідарності, взаємодопомоги не тільки полегшують підлітку автономізацію від дорослих, але і надає йому надзвичайно важливе почуття емоційного благополуччя та стійкості [11].

Ряд вчених – Л. Долинська, І. Кон, З. Огороднійчук, О. Скрипченко – відзначають, що при домінуючій орієнтації підлітка на ствердження свого "Я" та прояв власної індивідуальності серед однолітків, підлітковим групам притаманний надзвичайно високий ступінь конформізму. Не зважаючи на те, що підлітки дуже рішуче відстоюють свою незалежність від дорослих, вони, як правило, некритично відносяться до поглядів та думки власної групи та її лідерів. Підкреслюючи значущість даного феномену, І. Кон стверджував: "Незміцніле, дифузне "Я" підлітків потребує сильне "Ми", яке, у свою чергу, стверджується у протилежність яким-то "Вони" [11].

Палке прагнення бути "як усі" поширюється і на одяг, зачіску, манеру спілкування, естетичні смаки, стиль поведінки. Таке протиріччя – коли індивідуальність стверджується через одноманітність, на думку А. Добровича, може турбувати молодь. Однак ці прояви конформізму ретельно підтримуються, і тому, хто ризикне кинути їм виклик, доведеться витримати нелегку боротьбу. Чим примітивніше співтовариство, тим більш нетерпляче воно до індивідуальних відмінностей, іншої думки та взагалі несхожості [7].

Особливе місце серед груп приналежності для підлітків посідає учнівський колектив. Неоднозначність, дуалістичність природи учнівських колективів у своїх роботах підкреслювали А. Куракін, Л. Новікова. Учені пояснювали даний факт тим, що учнівський колектив є похідною двох факторів. Ця дуалістична основа знаходить своє вираження у структурі колективу: формальній, що визначається через задану організаційну структуру, систему ділового спілкування, набору діяльностей, і неформальної, що складається у процесі вільного спілкування дітей [13].

Однак, при незадоволенні своїм статусом та міжособистісними взаємовідносинами у референтній групі, підліток прагне до пошуку нового колективу однодумців, який максимально повно відповідає його особистісним запитам [3; 11].

Доволі часто референтна група має власний стиль, манеру поведінки, що визначає в ній ознаки певної підліткової субкультури. Розкриваючи сутність такого соціокультурного феномену, як молодіжна субкультура, необхідно відзначити такі погляди науковців [4; 6; 8; 14]:

- розмаїття молодіжних субкультур вважається ознакою духовної кризи соціуму: це свідчить, що "доросле суспільство" неспроможне запропонувати молоді такі цілі, світогляд та норми поведінки, які б стали при-

йнятними й авторитетними, – і підлітки обирають самоізоляцію і соціальний протест (Ю. В. Бусел);

- здійснює значний вплив на соціалізацію підростаючого покоління та є важливим фактором виховання молоді (В. Загвязинський, М. Зайцев, О. Сухомлинська);

- це своєрідна культурна автономія молоді, яка формує внутрішній світ підлітка та найяскравіше проявляється у сфері дозвілля і майже не торкається трудових і сімейних відносин (О. Панагушина);

- система цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю певної соціальної групи, яка є цілісним утворенням у межах домінуючої культури (Н. Волкова);

- характерними рисами є прагнення молодих людей відрізнятись від старшого покоління, їм властива спрямованість на самоствердження, різні форми суперництва, пріоритет сили, у поведінці переважають елементи, які виходять за межі загальноприйнятих норм пристойності, що, як досить розповсюджене явище, часто зумовлює конфліктний характер взаємовідносин суспільства і підростаючого покоління (О. Ганюков).

Своєрідними "інкубаторами", де виникає, поширюється, розвивається, модифікується, трансформується та адаптується молодіжна субкультура, є неформальні молодіжні організації. Досліджуючи місце цих організацій у житті підлітків варто відзначити їх соціальне, асоціальне та антисоціальне спрямування. Не зважаючи на існуючі упереджено-негативні стереотипи серед населення України, що усі неформальні молодіжні організації протиставляють себе існуючим культурним цінностям, духовно-моральним нормам, правилам, традиціям суспільства та мають деструктивний характер, фахівці акцентують увагу на тому, що сам по собі факт виникнення даних організацій є цілком позитивним. Слушною у даному контексті є думка С. Чернети про те, що неформальні молодіжні об'єднання задовольняють різноманітні потреби підлітків, виконуючи такі функції, як самовизначення особистості, її самоствердження, інформаційно-розважальну, комунікативну та виховну. Дослідження вчені свідчать, що утворенню неформальних молодіжних об'єднань сприяють такі чинники: потреба особистості у самореалізації, тобто прагнення бути самим собою, без чого жодна людина не може себе почувати повноцінною; "зрідження" і наслідування, так званий "стадний інстинкт"; наявність конкурентів, недобррозумілих опонентів і навіть ворогів, від яких треба самозахиститися [15].

Неформальні молодіжні об'єднання виникають, як правило, не залежно від бажань дорослих, у результаті дозвільної діяльності підлітків і молоді, в основному поза школою, частіше "на вулиці", спортивних майданчиках, стадіонах, дискотеках, у клубах, ігрових залах, танцювальних залах – тобто в громадських місцях масового перебування дітей підліткового віку. Вони досить неоднорідні, відрізняються одне від іншого соціальною, політичною релігійною, полікультурною спрямованістю, організаційною структурою, кількістю учасників, їх складом за віком і статтю, спрямуванням і масштабами діяльності, зміст якої позитивно чи негативно впливає на процес соціалізації нового покоління [14].

До неформальних молодіжних організацій найчастіше вступають підлітки, яким не вдалось знайти своє місце у різних колективах однолітків (клас, школа, вулиця, позашкільний заклад, формальна молодіжна організація) або "елітарні" хлопці і дівчата із заможних та владних родин. Саме у таких молодіжних організаціях вони зможуть більш вдало реалізувати свої прагнення до самостійності, незалежності, таємничості, ризику, авантюризму та визнанні, ніж у просоціально орієнтованих колективах [9; 14;]. У таких молодіжно-підліткових угрупованнях існує чіткий роз-

поділ на "своїх" і "чужих". При такій ситуації "свої" розглядаються як джерело добра, захищеності, надійності, а "чужі" уособлюють у собі стійкі асоціації з небезпекою, загрозою, підступністю, злом [5].

Не зважаючи на присутність у неформальних молодіжних організаціях груп просоціальної орієнтації, все ж таки, асоціальний та антисоціальний ухил є домінуючим. У даних організаціях поряд з певною організованою змістовною формою дозвілля може спостерігатись культ наркотиків, алкоголю, вільних статевих стосунків, сатанізму, протиправної поведінки, злочину, знівельовані поняття моралі [5].

Отже, уточнюючи психосоціальні передумови формування у підлітків моральної стійкості до асоціальних факторів доцільно зробити наступні висновки:

1. Прискорений фізичний та статевий розвиток підлітків детермінує зміни у векторі уваги дитини з дослідження оточуючого середовища, на своє психофізичне "Я". Усвідомлення підлітками зростання своїх фізичних та інтелектуальних можливостей, як правило, часткове визнання даного факту з боку родини, стрімкі зміни у зовнішності, потяг до протилежної статі призводить до стрімкого розширення їх кола спілкування.

2. Спостерігається виражений дисбаланс між прискореним розвитком фізичної, інтелектуальної складової тінейджерів та їх недостатнім соціальним досвідом та не сформованою моральною сферою, що є детермінантою свідомої або не свідомої девіантної поведінки підлітків.

3. У дитини в зламний період починає виражено формуватись почуття дорослості, яке, як правило, не знаходить адекватної підтримки з боку батьків та учителів. Підлітка, з одного боку, не вважають дорослим, здатним до свідомої та відповідальної поведінки, і всіляко намагаються подавити його самостійність та індивідуальність, а з іншого, висувають до нього підвищені вимоги, які наближаються, а іноді, і взагалі, перевершують еталонні зразки поведінки соціально зрілої людини. Дані факти вступають у протиріччя з інфантильною природою дитини та стрімко зростаючим почуттям дорослості, що призводить до конфлікту поколінь і розвитку у тінейджерів невпевненості, тривожності, емансипації та бажання знайти собі підтримку у неформальних угрупованнях.

4. У підлітків егоцентризм починає поступово поступатись місцем децентрації, що проявляється у відриві ціннісних уявлень від референтних особистостей; застосуванні до самого себе тих критеріїв оцінки, що і до інших; здатність враховувати потреби та інтереси оточуючих такою ж мірою, як і свої власні.

5. Підлітку для успішного становлення власної особистості та полегшення автономізації від дорослих необхідно мати референтну групу (формальну або неформальну), цінності якої він поділяє, норми поведінки визнає як справедливі, повагу та авторитет якої вважає за честь заслужити.

6. До неформальних молодіжних організацій найчастіше вступають підлітки, яким не вдалось знайти своє місце у різних колективах однолітків, або "елітарні" хлопці і дівчата із заможних та владних родин. Не зважаючи на присутність у неформальних молодіжних організаціях груп просоціальної орієнтації, все ж таки, асоціальний та антисоціальний ухил є домінуючим.

Розуміючи глибину заявленої проблематики, подальші дослідження можуть бути спрямовані у площину уточнення найбільш впливових асоціальних факторів, що деформують моральну сферу сучасних підлітків.

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка / І. С. Булах. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с. 2. Виховання моральності підростаючого покоління: Наук.-метод. посіб. / К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.; За ред. К. І. Чорної. –

К. : Богдана, 2005. – 288 с. 3. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-е вид. – К. : Каравела, 2009. – 400 с. 4. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Наталія Павлівна Волкова. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 576 с. – (Серія "Альма-матер"). 5. Воронов В. Что нужно знать о молодежной субкультуре? / Владимир Воронов // Воспитание школьников. – 2001. – № 4. – С. 20-25. 6. Ганюков О. А. Дозвілля, культурні запити і потреби української молоді / О. А. Ганюков, Т. В. Бондар // Молодь України у дзеркалі соціології / [заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка]. – К. : УІСД, 2001. – С. 134-145. 7. Добрович А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения. / А. Б. Добрович. – М. : Просвещение, 1987. – 157 с. 8. Загвязинский В. И. Основы социальной педагогики : учебн. [для студ. высш. учеб. завед.] / В. И. Загвязинский, М. П. Зайцев и др. ; под ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Педагогическое сообщество России, 2002. – 160 с. 9. Каплин А. И. Неформальные группировки и проблемы организации досуга молодежи / А. И. Каплин // Острые углы воспитания :

сборник статей / Комис. по делам несовершеннолетних при Совете Министров БССР; сост. и науч. ред. А. Е. Тарас. – Мн. : Народная асвета, 1990. – С. 42-50. 10. Колесов Д. В. Учителю о психологии и физиологии подростка / Д. В. Колесов, И. Ф. Мяков. – М. : Просвещение, 1986. – 80 с. 11. Кон И. С. Психология ранней юности : Кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с. 12. Крутецкий В. А. Психология : Учебник для учащихся пед. училищ. / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1980. – 352 с. 13. Куракин А. Т. Школьный ученический коллектив: проблемы управления / А. Т. Куракин, Л. И. Новикова. – М., 1982. 14. Панагушина О. Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій : монографія / О. Панагушина ; за ред. Н. Слюсаренко. – Херсон : РІПО, 2010. – 248 с. 15. Чернета С. Ю. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.05 / Світлана Юріївна Чернета. – К., 2005. – 218.

Надійшла до редколегії

М. Москальов, канд. психол. наук

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

В статті розкрито необхідність підготовки майбутніх психологів до управління змінами в організації. Обґрунтовано використання технологічного підходу та інтерактивних методів навчання в учбовому процесі вищих навчальних закладів.

In clause opened the necessity of preparation of the future psychologists to management of changes in the organization. It is proved uses of the technological approach and interactive methods of training in educational process of higher educational institutions.

Постановка проблеми. Сьогодні, у складний та нестабільний час економічних змін та соціальних трансформацій, проблема підготовки майбутніх психологів є особливо актуальною. Докорінні зміни в соціально-економічному та культурному розвитку держави потребують підготовки майбутніх психологів нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі вищої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітній простір. Це вимагає подальшого вдосконалення та розвитку проблеми підготовки майбутніх психологів. Для реалізації стратегії безперервних змін в організації повинні бути підготовлені фахівці, які б стали провідниками цих змін. Майбутні психологи повинні бути готовими до проведення подібних дій, володіти механізмами регулювання в перехідний період, які б сприяли розвитку організації.

Тому у вищій школі нагальним завданням є підвищення ефективності підготовки майбутніх психологів до управління змінами в організації. Адже саме під час професійної підготовки майбутніх психологів повинні бути сформовані необхідні професійні знання, уміння, навички, які надади б можливість адаптуватися до змін в організації [4].

Проблема психологічної підготовки майбутніх психологів до управління змінами в організації спеціально ще не вивчалася, проте окремі аспекти психології управління змінами знайшли відображення в працях зарубіжних (Д. Веттен, Р. Велтон, Р. Дафт, Л. Девіс, А. Коул, Б. Карлоф, М. Мескон, Дж. В. Ньюстром, К. Фрайлінгер та ін.), російських (В. Ф. Агеєв, Г. М. Андрєєва, О. Л. Журавльов, А. Б. Леонова та ін.) та українських (О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, Л. А. Колесніченко, П. В. Лушин, Л. Я. Малімон, О. А. Можвіло, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. А. Семиченко, О. А. Філь, Н. М. Хміль, О. П. Щотка та ін.) учених [3]. На основі цих досліджень можна зробити висновок, що розвиток психологічної готовності до змін є важливою складовою професійної підготовки майбутніх психологів.

Виходячи з актуальності проблеми та її недостатньої теоретичної, методичної і практичної розробленості, **мета** нашого дослідження полягає в розробці психолого-педагогічної програми, спрямованої на розвиток психологічної готовності майбутніх психологів до управління змінами в організації.

Виклад основного матеріалу. В основу дослідження покладено технологічний підхід Л. М. Карамуш-

ки [4]. Відповідно до якого психологічна підготовка майбутніх психологів до управління змінами містила: а) **змістовно-смісловий компонент** – використання методів і форм роботи, які сприяють розумінню майбутніми психологами сутності управління змінами та його істотних характеристик; б) **діагностичний компонент** – використання методів та форм роботи, які забезпечують діагностику власних особистісних характеристик, які необхідні для управління змінами; в) **корекційно-розвивальний компонент** – використання методів та форм роботи, необхідних для оволодіння майбутніми психологам вміннями та навичками виконання певних професійних завдань, які виникають у процесі управління змінами; розробка індивідуальної програми підготовки управління змінами (актуалізації необхідних мотивів; підвищення рівня розвитку умінь та навичок, розвитку інноваційних якостей тощо).

Відповідно до мети були сформовані **завдання**:

1. Розробити та апробувати програму, спрямовану на розвиток психологічної готовності майбутніх психологів до управління змінами в організації.

2. Визначити ефективність психолого-педагогічної програми.

В основу дослідження було покладено таку **гіпотезу**:

Підвищити рівень психологічної готовності майбутніх психологів до управління змінами в організації можна в результаті використання в системі професійної підготовки майбутніх психологів спеціальної технології, яка забезпечує реалізацію таких **психологічних умов**: а) формування позитивної мотивації майбутніх психологів до управління змінами в організації; б) оволодіння знаннями, що розкривають сутність управління змінами в організації; в) оволодіння методами діагностики основних компонентів психологічної готовності до управління змінами та чинників, які впливають на її становлення; г) оволодіння засобами та прийомами забезпечення ефективної взаємодії психологів та персоналу в процесі управління змінами в організації.

Психологічна підготовка майбутніх психологів ґрунтується на розробленій нами моделі психологічної готовності майбутніх психологів до управління змінами в організації і її змістовій структурі. Розвиток психологічної готовності майбутніх психологів розглядається як результат підготовки майбутніх психологів до управління змінами в організації (рис. 1).